Chapter IV

Corresponding Yiddish and Polish Proverbs with Their German Counterparts

1. General and Abstract Concepts

Certainty, Uncertainty and Hope

IV.1.1.

קיינער ווייסט ניט, וועמעס מאָרגן עס וועט זייַן.

Keyner veyst nit, vemes morgn es vet zayn. ***B**, 2137* (= Nobody knows whose tomorrow it will be.)
Dziś jest nasze, jutro kto wie, czyje. ***K**, dziś 9* (= Today is ours, tomorrow, who knows whose.)
Niemand weiss, was der Morgen bringt. *W III, Morgen 55* (= Nobody knows, what tomorrow brings.)

IV.1.2.

אַפֿילו אַז דער מענטש זעט שוין דעם גרוב אָפֿן, זאָל ער ניט אויפֿהערן צו האָפֿן.

Afile az der mentsh zet shoyn dem grub ofn, zol er nit ufhern tsu hofn. *B, 1072* (= Even if a man sees an open grave, he should not cease to hope.)

כל-זמן דער מענטש האָט נאָך די אויגן אָפֿן, זאָל ער ניט אויפֿהערן צו האָפֿן.

Kol zman der mentsh hot nokh di oygn ofn, zol er nit ufhern tsu hofn. ***B**, 1074* (= As long as a man has his eyes open, he should not cease to hope.)
Niech żywi nie tracą nadziei. ***K**, nadzieja 36* (= The living should not lose hope.)
Man hofft, so lange man lebt. *W II, Hoffen 28* (= One hopes as long one lives.)
Wir hoffen, so lang uns der athem im leib. *W II, Hoffen 56* (= We hope, as long there is breath in our body.)

IV.1.3.

הכל הבֿל - און געהבֿלט מוז דאָך ווערן.

’Hakol hevel’ - un gehevlt muz dokh vern. *B, 1090* (= Everything is vanity - and one has to vanish.)
Wszystko na świecie marność. ***K**, marność 1* (= Everything in the world is vanity.)
Es ist alles eitel. *W I, Eitel 2* (= Everything is vanity.)

Variability and Invariability

IV.1.4.

אַזוי ווי די צײַטן, אַזוי זענען די לײַטן.

Azoy vi di tsaytn, azoy zenen di laytn. *B, 3069* (= As the times, so are the people.)
Czasy się odmieniają, z czasami i ludzie. *K, czas 54* (= Times are changing, together with the times also the people.)
Andere Zeit, (zeugt) andere Leut. *W V, Zeit 28* (= Another time, (creates) another people.)

IV.1.5.

דער הונט כֿאַפּט אַ בייגל בײַם בעקער, דער הונט בלײַבט אַ הונט, דער בעקער בלײַבט אַ בעקער.

Der hunt khapt a beygl bam beker, der hunt blaypt a hunt, der beker blaypt a beker. ***B**, 1133* (= A dog catches a bagel at the bakers, the dogs remains a dog, the baker remains a baker.)
Daj psu chleba, a pies psem. ***K**, pies 33* (= Give bread to the dog and the dog remains a dog.)

IV.1.6.

גאָלד לײַכֿט אַרויס פֿון בלאָטע.

Gold laykht aroys fun blote. *B, 728* (= Gold shines from the mud.)
Złoto się lśni i w błocie. ***K**, złoto 41* (= Gold shines even in the mud.)
Gold bleibt Gold, wenn’s auch im Staube (Kothe) liegt. *W I, Gold 61* (= Gold remains gold, even if it lies in the dust (shit, dirt).)

IV.1.7.

גאָלדענע כלים ווערן קיין מאָל ניט שוואַרץ.

Goldene keylim vern ka mol nit shvarts. ***B**, 729* (= Golden dishes will never turn black.)
Złota nigdy rdza nie chwyci. ***K**, złoto 33* (= Gold will never get rusty.)
Das Gold rostet nicht. *W I, Gold 19* (= Gold does not rust.)

IV.1.8.

די גאַנצע וועלט איז ווי אַ חלום, (נאָר בעסער אַ גוטער חלום, ווי אַ שלעכֿטער).

Di gantse velt iz vi a kholem, (nor beser a guter kholem, vi a shlekhter). ***B**, 1377*
(= The whole world is like a dream, (but a good dream is better than a bad one).)

Na świecie jak w teatrze. *K, świat 38* (= In the world it is like in the theatre.)
Die ganze Welt ist ein Schauspiel. *W V, Welt 99* (= The whole world is a play.)

IV.1.9.

מען זאָל וואַרטן אויף דעם לוחס פּאָגאָדע, וואָלט מען קיין מאָל קיין ברויט ניט געהאַט.

Men zol vartn af dem luakhs pogode, volt men ka mol ka broyt nit gehat. *B, 1972* (= If one would wait for the almanachs weather, one would never have bread.)
Kalendarz wielki łgarz. *K, kalendarz 3* (= The almanach is a great liar.)
Das Wetter trifft selten ein, wie es im Kalender eingeschrieben ist. *W V, Wetter 30* (= Weather is very seldom like the one described in the almanach.)

Right and Wrong

IV.1.10.

פֿון אַ גוט פֿערד איז כאָטש כדאי אַראָפּצופֿאַלן.

Fun a gut ferd iz khots keday aroptsufaln. ***B**, 2964* (= To fall down from a good horse is even worth while.)
Nie żal spaść z dobrego konia. ***K**, koń 69* (= One isn't sorry to fall down from a good horse.)

IV.1.11.

אַז דער סוף איז גוט, איז אַלץ גוט.

Az der sof iz gut, iz alts gut. ***B**, 2611* (= If the end is good, everything is good.)
Wszystko dobre, co się dobrze kończy. *K, dobre 59* (= Everything is good, that ends well.)
Ende gut, alles gut. *W I, Ende 53* (= The end good, everything good.)

IV.1.12.

איין פּאַרשיווע שאָף מאַכט אַלע שאָף פּאַרשיווע.

Eyn parshive shof makht ale shof parshive. *B, 3581* (= One scabby sheep makes all sheep scabby.)
Jedna owca parszywa całe stado zarazi. *K, owca 5* (= One scabby sheep infects the whole flock.)
Ein grindig Schaff macht die gantze Herd grindig. *W IV, Schaf 84* (= One scabby sheep makes the whole flock scabby.)

IV.1.13.

די מלאכים גייען ניט אַרום אויף דער ערד.

Di malokhim geyen nit arum af der erd. *B, 2270* (= Angels do not walk on the earth.)

פֿריער זענען די מלאכים אַרומגעגאַנגען אויף דער ערד, הײַנט זענען זיי אַפֿילו אין הימל ניטאָ.

Frier zenen di malokhim arumgegangen af der erd, haynt zenen zey afile in himl nito. ***B**, 2272* (= In the past angels walked on the earth, nowadays they do not exist even in heaven.)

Dawniej anioły po świecie chodzili, a dziś już tylko po niebie. ***K**, anioł 14* (= In the past angels walked in the world, nowadays they are only in heaven.)
Die Engel wohnen im Himmel. *W I, Engel 6* (= Angels live in heaven.)

IV.1.14.

אַ שלעכֿט ראָד סקריפּעט אַם ערגסטן.

A shlekht rod skripet am erkstn. *B, 3453* (= A bad wheel creaks worst.)
Najgorsze koło najbardziej skrzypi. ***K**, koło 4* (= The worst wheel creaks most.)
Das schlimmste Rad am Wagen knarrt am meisten (ärgsten). *W III, Rad 11* (= The worst wheel of the cart creaks most (worst).)

Ugly and Beautiful

IV.1.15.

ניט דאָס איז שיין, וואָס איז שיין, נאָר דאָס, וואָס עס געפֿעלט.

Nit dos iz sheyn, vos iz sheyn, nor dos, vos es gefelt. *B, 3754* (= Beautiful is not what is beautiful, but what one likes.(
Nie to piękne, co piękne, ale co się komu podoba. *K, podobać się 18* (= Beautiful is not what is beautiful, but what one likes.)
Es ist nicht schön, das schön (gut) ist, sondern das gefellt. *W IV, Schön 12* (= Beautiful is not what is beautiful, but that one likes.)

Poverty and Riches

IV.1.16.

אַז עס איז ניטאָ קיין פֿלייש, גריזעט מען ביינער.

Az es iz nito ka fleysh, grizet men beyner. ***B**, 2935* (= When there is no meat, one chews bones.)
Kto nie jadał mięsa, temu kości smaczne. ***K**, mięso 12* (= Who has never eaten meat, likes bones.)

IV.1.17.

אַז מען עסט אויף דעם בייגל, בלײַבט אין קעשענע דאָס לאָך.

Az men est uf dem beygl, blaypt in keshene dos lokh. ***B**, 387* (= When one eats the bagel, what remains is a hole in the pocket.)
Kto jada obwarzanki i śledzie, to fortunę przewiedzie. ***K**, obwarzanek 1* (= Who eats cracknels and herings will lose a fortune.)

IV.1.18.

אַז מען האָט ברויט, זאָל מען קיין זעמל (לעקעך) ניט זוכֿן.

Az men hot broyt, zol men ka zeml (lekekh) nit zukhn. ***B**, 574* (= When one has bread, one should not look for rolls (cakes).)
Kto ma chleb, niech nie szuka kołaczów. ***K**, chleb 119* (= Who has bread, should not look for cakes.)
Wer Brot hat, suche nicht Kuchen. *W V, Brot 524* (= Who has bread, should not look for cakes.)

IV.1.19.

אַז דער מאָגן איז זאַט, איז דער גאַנצער גוף לוסטיק.

Az der mogn iz zat, iz der gantser guf lustik. ***B**, 2087* (= When the stomach is full, the whole body is merry.)
Pełny żoładek - dobry humor. ***K**, żołądek 9* (= Full stomach - good mood.)
Ist der Magen satt, wird das Herz fröhlich. *W III, Magen 81* (= When the stomach is full, the heart becomes merry.)

IV.1.20.

דער זאַטער גלויבט ניט דעם הונגריקן.

Der zater gloypt nit dem hungrikn. ***B**, 1408* (= A well-fed does not believe a hungry one.)
Syty głodnemu nie wierzy. ***K**, syty 6* (= A well-fed does not believe a hungry one.)
Wer satt, für den Hungrigen keinen Glauben hat. *W III, Satt 13* (= A well-fed does not believe a hungry one.)

IV.1.21.

אַז מען האָט ניט קיין סוס, מוז מען גיין צו פֿוס.

Az men hot nit ka sus, muz men geyn tsu fus. ***B**, 2610* (= Who hasn't got a horse, has to walk.)
Kto nie ma konia, niech piechotą chodzi. ***K**, koń 184* (= Who hasn't got a horse, has to walk.)
Wer kein Pferd zu reiten hat, muss zu Fuss gehen. *W III, Pferd 746* (= Who hasn't got a horse, has to walk.)

IV.1.22.

שיינער אַ מיאוסע לאַטע, איידער אַ שיין לאָך.

Sheyner a miese late, eyder a sheyn lokh. ***B**, 1945* (= An ugly patch is better than a beautiful hole.)
Lepsza brzydka łatka niż piękna dziura. ***K**, łata 3* (= An ugly patch is better than a beautiful hole.)
Besser ein Fleck (Flick) als ein Loch (Fleck). *W I, Fleck 1* (= A stain (patch) is better than a hole (stain).)

IV.1.23.

בײַ אַ קבצן וואַקסן די קינדער געדיכֿטער.

Ba a kaptson vaksn di kinder gedikhter. *B, 3181* (= At a poor man's the children grow densely.)
Biedny tylko w dzieci bogaty. ***K**, biedny 12* (= A poor-man is rich only in children.)
Kinder sind armer Leute Reichtum. *W II, Kind 506* (= Children are the riches of poor people.)

IV.1.24.

אָרעם איז קיין שאַנד - אָבער אויך קיין גרויסער כבֿוד ניט.

Orem iz ka shand - ober oykh ka groyser koved nit. ***B**, 259* (= To be poor is no shame - but neither is it a great honour.)

Bieda nie hańba, ale hańba bieda. ***K**, bieda 21* (= Need is no shame, but shame is need.)
Armuth ist keine Schande (Sünde), aber ein leerer Sack steht nicht gut aufrecht. *W I, Armuth 82* (= Poverty is no shame (sin), but an empty sack cannot stand straight.)

IV.1.25.

דעם אָרעמאַן איז תמיד דער ווינד אין די אויגן.

Dem oreman iz tomid der vind in di oygn. ***B**, 290* (= Wind blows always in the eyes of a poor-man.)
Biednemu (ubogiemu) zawsze wiatr w oczy. ***K**, biedny 8* (= Wind blows always in the eyes of a poor-man.)
Der Arme hat immer Gegenwind. *W V, der Arme 221* (= A poor-man has always an adverse wind.)

IV.1.26.

דער דאָקטער קען אַלץ, נאָר ניט אַרויסטרײַבן דעם דלותֿ.

Der dokter ken alts, nor nit aroystraybn dem dales. *B, 981* (= A doctor can do everything but drive out poverty.)
Na wszystko doktor ma leki, tylko na biedę nie ma. *K, doktor 27* (= A doctor has a medicine for everything but for poverty.)

IV.1.27.

אין באָד זענען אַלע גלײַך.

In bod zenen ale glaykh. *B, 322* (= In the bath all are equal.)
W karczmie, w łaźni, w młynie i w kościele nie znać bogacza. ***K**, karczma 24* (= In the inn, in the bath, in the flour-mill and in the church one cannot distinguish a rich-man.)
In Schenke, Kirch' und Bad es keine Herren hat. *W IV, Schenke 4* (= There are no masters in the inn, in the church and in the bath.)

IV.1.28.

אַ גאָלדענער שליסל עפֿענט אַלע טירן.

A goldener shlisl efent ale tirn. *B, 3853* (= A golden key opens all doors.)
Złoty klucz każdy zamek otworzy. *K, złoto 20* (= A golden key will open every lock.)
Ein goldener Schlüssel öffnet alle Schlösser (Thüren, Pforten). *W IV, Schlüssel 6* (= A golden key opens all locks (doors, gates).)

Easy and Difficult

IV.1.29.

אויף אַ יונגען בוים שפרינגען אַלע ציגן.

Af a yungen boym shpringen ale tsign. *B, 362* (= All goats jump at a young tree.)
Na pochyłe drzewo i kozy skaczą. ***K**, drzewo 38* (= At a slanting tree even goats jump.)
Auf einen Baum, der sich neigt, klettern auch die Ziegen. *W I, Baum 14* (= At a tree, which leans, also goats climb.)

IV.1.30.

איבער אַ נידעריקן צוים שפּרינגט מען באַלד אַריבער.

Iber a niderikn tsoym shprinkt men bald ariber. *B, 3033* (= One jumps quickly over a low fence.)
Gdzie płot niski, tam każdy przelezie. *K, płot 1* (= Where the fence is low, there everybody climbes over.)
Ein niedriger Zaun ist bald übersprungen. *W V, Zaun 15* (= One jumps quickly over a low fence.)

IV.1.31.

וואָס מען פֿאַרדינט מיטן ווינט, גייט אַוועק מיטן רויך.

Vos men fardint mitn vint, geyt avek mitn roykh. ***B***, *2970* (= What one earns with the wind, goes away with the smoke.)
Lekko zarobił, lekko stracił. ***K***, *zarobić 10* (= Easily earned, easily lost.)
Leicht gewonnen, leicht zerronen. *W I, Gewinnen 49* (= Easily won, easily lost.)

Justice and Injustice

IV.1.32.

די אייגענע זון מאַכֿט לײַנוואַנט ווײַס, און דעם ציגײַנער שוואַרץ.

Di eygene zun makht laynvant vays, un dem tsigayner shvarts. *B, 1442* (= The same sun makes the linen white and the gypsy black.)

די זון שײַנט גלײַך, אויף אָרעם און רײַך.

Di zun shaynt glaykh, af orem un raykh. *B, 1443* (= The sun shines fairly, on the poor and on the rich.)
To samo słońce czyni płótno białym, a Cygana czarnym. *K, słońce 34* (= The same sun makes the linen white and the gypsy black.)
Słońce tak dobrym, jak i złym świeci. *K, słońce 29* (= The sun shines both for the good and for the bad.)
Die Sonne scheint den Armen wie den Reichen. *W IV, Sonne 79* (= The sun shines both for the poor and for the rich.)

IV.1.33.

עס באַצאָלט ניט דער רײַכֿער, נאָר דער, וואָס איז שולדיק.

Es batsolt nit der raykher, ober der, vos iz shuldik. *B, 541* (= Not the rich pays, but the one who owes.)
Nie płaci bogaty, ale winowaty. *K, płacić 18* (= Not the rich pays, but the one who owes.)

Sorrow and Happiness, Fortune and Misfortune

IV.1.34.

אַז דאָס מזל גייט, קעלבט זיך דער אָקס.

Az dos mazl geyt, kelpt zikh der oks. ***B***, *2222* (= If you are lucky, an ox calves.)
Jak szczęście dogrzeje i kapłon zapieje. *K, kapłon 1* (= When luck comes, even a